Dakota

Dakota (també **Dakhota**) és una llengua siouan parlada per les tribus dakotes de la gran nació Sioux. El dakota està estretament relacionat i és mútuament intel·ligible amb el lakota.

Dakota

Dakhótiyapi, Dakȟótiyapi (daˈkʰotijapi], [daˈqˣotijapi)

Tipus	llengua, llengua viva i llengua definitivament amenaçada
Parlants	
20.000 (2010)[1] principalment a Dakota del Nord, Dakota del Sud, Montana, Nebraska, Manitoba i Saskatchewan	
Parlants nadius	20.000 (2011)
Parlat a	Estats Units d'Amèrica, Canadà
Autòcton de	Minnesota, Montana, Dakota del Nord, Nebraska i Dakota del Sud
Classificació lingüística	
macro-sioux (incerta)	

Llengües siouan
Llengües sioux occidentals
Sioux

Dakota

Característiques	
Sistema d'escriptura	alfabet llatí
Nivell de vulnerabilitat	3 en perill
Codis	
ISO 639-1	-
ISO 639-2	dak
ISO 639-3	dak
Glottolog	dako1258 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/dako1258)
Ethnologue.com	dak (http://www.ethnologue.com/language/dak)
UNESCO	273 (http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-273.html)
IETF	dak

Contingut

Dialectes
Sistemes d'escriptura
Sistema de so
- Vocals
- Consonants

Comparació entre dialectes
- Diferències fonològiques
- Diferències lèxiques
- Diferències gramaticals

Aprenent Dakota: esforços de revitalització de la llengua
- Software i apps de mòbil per aprendre dakhóta
- Currículum, llibres de text i altres materials per a l'ensenyament i l'aprenentatge de dakhóta

Bibliografia
Notes
Enllaços externs

Dialectes

El dakota té dos principals dialectes cadascun amb dos subdialectes (amb variacions menors, però):[2]

1. **Dakota oriental** (també Santee-Sisseton o Dakhóta)
   - Santee (Isáŋyáthi: Bdewákhaŋthuŋwaŋ,[3] Waȟpékhute)
   - Sisseton (Sisíthuŋwaŋ, Waȟpéthuŋwaŋ)
2. **Dakota occidental** (també Yankton-Yanktonai o Dakȟóta/Dakhóta, i classificat erròniament durant força temps com a “Nakota”[4])

- Yankton (Iháŋktȟuŋwaŋ)
- Yanktonai (Iháŋktȟuŋwaŋna)
    - Alt Yanktonai (Wičhíyena)

Els dos dialectes difereixen fonològicament, gramaticalment, i en gran manera, també lèxicament. Són mútuament intel·ligibles en un alt grau, encara que el dakota occidental és lèxicament més a prop del lakota amb la que té una major intel·ligibilitat mútua.

Sistemes d'escriptura

Per veure una taula comparativa dels diferents sistemes d'escriptura concebuda amb el temps per a les parles sioux, vegeu la secció específica de l'article llengua sioux.

Sistema de so

Vocals

El dakota té cinc vocals orals, /a e i o u/, i tres vocals nasal, /aŋ iŋ uŋ/.

		Frontal	Central	Posterior
Alta	**oral**	i		u
	nasal	iŋ		uŋ
mitjana		e		o
Baixa	**oral**		a	
	nasal		aŋ	

Consonants

		Labial (itzada)	Dental/ Alveolar	Palatal (itzada)	Velar/ Uvular	Glotal
Nasal		**m** [m]	**n** [n]			
Oclusiva	aspirada	**ph** [pʰ] **pȟ** [pˣ]	**th** [tʰ] **tȟ** [tˣ]	**čh** [tʃʰ]	**kh** [kʰ] **kȟ** [kˣ]	
	Sorda	**p** [p]	**t** [t]	**č** [tʃ]	**k** [k]	**’** [ʔ]
	ejectiva	**p’** [pʔ]	**t’** [tʔ]	**č’** [tʃʔ]	**k’** [kʔ]	
	sonora	**b** [b]	**d** [d]		**g** [g]	
Fricativa	sorda		**s** [s]	**š** [ʃ]	**ȟ** [χ]	
	ejectiva		**s’** [sʔ]	**š’** [ʃʔ]	**ȟ’** [χʔ]	
	sonora		**z** [z]	**ž** [ʒ]	**ǧ** [ʁ]	
Aproximant		**w** [w]		**y** [j]		**h** [h]

Comparació entre dialectes

Diferències fonològiques

Pel que fa a la fonologia del dakota oriental i occidental difereixen sobretot en els grups de consonants. La següent taula mostra els possibles grups de consonants i mostra les diferències entre els dialectes:[2]

Grups de consonants dakota										
								Santee Sisseton	Yankton	Yanktonai
b	**ȟ**	**k**	**m**	**p**	**s**	**š**	**t**	**h**	**k**[5]	**g**
bd	ȟč	kč	mn	pč	sč	šk	tk	hm	km	gm
	ȟd	kp		ps	sk	šd		hn	kn	gn
	ȟm	ks		pš	sd	šb		hd	kd	gd
	ȟn	kš		pt	sm	šn		hb	kb	gb
	ȟp	kt			sn	šp				
	ȟt				sp	št				
	ȟb				st	šb				
					sb					

Els dos dialectes difereixen també en el sufix diminutiu (**-daŋ** en Santee, i **-na** en Yankton-Yanktonai i en Sisseton) i en una sèrie d'altres qüestions fonètiques que són més difícils de classificar. La següent taula mostra exemples de paraules que difereixen en la seva fonologia.[2]

Dakota oriental		Dakota occidental		*significat*
Santee	**Sisseton**	**Yankton**	**Yanktonai**	
hokšídaŋ	hokšína	hokšína		*noi*
nína		nína	nína / dína[6]	*molt*
hdá		kdá	gdá	*tornar*[7]
hbéza		kbéza	gbéza	*solcat*
hnayáŋ		knayáŋ	gnayáŋ	*mentir*
hmúŋka		kmúŋka	gmúŋka	*atrapar*
ahdéškadaŋ	ahdéškana	akdéškana	agdéškana	*llangardaix*

Diferències lèxiques

També hi ha nombroses diferències lèxiques entre els dos dialectes dakota, així com entre els sub-dialectes. El lèxic Yankton-yanktonai de fet és més a prop del lakota del que ho és el Santee-Sisseton. La següent taula mostra alguns exemples:[2]

Significat	Santee-Sisseton	Yankton-Yanktonai	Lakota	
			Lakota septentrional	Lakota meridional
noi	šičéča	wakȟáŋyeža	wakȟáŋyeža	
genoll	hupháhu	čhaŋkpé	čhaŋkpé	
ganivet	isáŋ / mína	mína	míla	
ronyons	phakšíŋ	ažúŋtka	ažúŋtka	
barret	wapháha	wapȟóštaŋ	wapȟóštaŋ	
encara	hináȟ	naháŋȟčiŋ	naháŋȟčiŋ	
home	wičhášta	wičháša	wičháša	
Famèlic	wótehda	dočhíŋ	ločhíŋ	
matí	haŋȟ’áŋna	híŋhaŋna	híŋhaŋna	híŋhaŋni
Afaitar	kasáŋ	kasáŋ	kasáŋ	glak’óǧa

Diferències gramaticals

El Yankton-Yanktonai els mateixos tres graus d'ablaut que el lakota (a, e, iŋ),[8] mentre en Santee-Sisseton només hi ha dues (a, e). Això impacta significativament la forma de les paraules, especialment en la parla ràpida i és una altra raó pel que el Yankton-yanktonai té millor intel·ligibilitat mútua amb millor amb el lakota que amb el Santee-Sisseton

Alguns exemples:

Significat	Anar [7]	Aniré	to go back [7]	Tornarà
santee-sisseton	y**á**	bd**é** kte	hd**á**	hd**é** kte
yankton-yanktonai	y**á**	mn**íŋ** kte	kd**á**/gd**á**	kn**íŋ**/gn**íŋ** kte
lakota	y**á**	mn**íŋ** kte	gl**á**	gn**íŋ** kte

Aprenent Dakota: esforços de revitalització de la llengua

Software i apps de mòbil per aprendre dakhóta

Una app **Dakota 1** és disponible iPhone, iPad, i altres dispositius iOS.[9] La web de l'Association on American Indian Affairs ofereix una àmplia selecció de recursos pedagògics dakotah, inclosos CDs, DVDs, flashcards, i software.[10]

Currículum, llibres de text i altres materials per a l'ensenyament i l'aprenentatge de dakhóta

Un llibre de text **Level 1 Speak Dakota!** està disponible en la Dakhóta Iápi Okhódakičhiye. Desenvolupat per parlants dakota, mestres, i lingüistes, es tracta del primer llibre de text il·lustrat en dakota consistent lingüísticament i pedagògicament. Els materials per aprendre el dakota es poden aconseguir a la seva web.[11]

Bibliografia

- DeMallie, Raymond J. (2001). Sioux until 1850. In R. J. DeMallie (Ed.), *Handbook of North American Indians: Plains* (Vol. 13, Part 2, pp. 718–760). W. C. Sturtevant (Gen. Ed.). Washington, D.C.: Smithsonian Institution. ISBN 0-16-050400-7.
- Parks, Douglas R.; & Rankin, Robert L. (2001). The Siouan languages. In *Handbook of North American Indians: Plains* (Vol. 13, Part 1, pp. 94–114). Washington, D.C.: Smithsonian Institution.
- de Reuse, Willem J. (1987). One hundred years of Lakota linguistics (1887–1987) (https://kuscholarworks.ku.edu/dspace/handle/1808/509). *Kansas Working Papers in Linguistics*, *12*, 13-42.
- de Reuse, Willem J. (1990). A supplementary bibliography of Lakota languages and linguistics (1887–1990) (https://kuscholarworks.ku.edu/dspace/handle/1808/441). *Kansas Working Papers in Linguistics*, *15* (2), 146-165. (Studies in Native American languages 6).
- Rood, David S.; & Taylor, Allan R. (1996). *Sketch of Lakhota, a Siouan language*. In *Handbook of North American Indians: Languages* (Vol. 17, pp. 440–482). Washington DC: Smithsonian Institution.
- Parks, D.R. & DeMallie, R.J. (1992). Sioux, Assiniboine, and Stoney Dialects: A Classification. Anthropological Linguistics vol. 34, nos. 1-4
- Riggs, S.R., & Dorsey, J.O. (Ed.). (1973). Dakota grammar, texts, and ethnography. Minneapolis: Ross & Haines, Inc.
- Shaw, P.A. (1980). Theoretical issues in Dakota phonology and morphology. New York: Garland Publishing, Inc.
- Ullrich, Jan. (2008). New Lakota Dictionary & Incorporating the Dakota Dialects of Santee-Sisseton and Yankton-Yanktonai (http://www.lakotadictionary.org/nldo.php) (Lakota Language Consortium). ISBN 0-9761082-9-1.

Notes

1. Dakota reference (http://archive.ethnologue.com/16/show_language.asp?code=dak) at *Ethnologue* (16th ed., 2009)]
2. Ullrich, Jan. *New Lakota Dictionary (Incorporating the Dakota Dialects of Yankton-Yanktonai and Santee-Sisseton)*. Lakota Language Consortium, 2008. ISBN 0-9761082-9-1.
3. Antigament Mdewákhaŋthuŋwaŋ
4. a causa de l'error en un antic informe que anomenava “Nakota” els yankton i yanktonai, vegeu l'article Nakota
5. molts parlants Yankton pronuncien els grups següents de la mateixa manera que els Yanktonai (Ullrich, p. 5).
6. en alt Yanktonay
7. més precís: ‘ell/ella/allò està tornant’ (d'algun lloc).
8. la qual cosa vol dir que en moltes paraules acabades en **-a** (que són citades convencionalment, en el diccionari d'Ullrich (cf. pp. 699/700), amb una **–A/Aŋ** final capitalitzada), la mateixa **-a** es transforma en **-e** o en **-iŋ** quan es produeixen algunes circumstàncies (la paraula és l'última en una oració, o és modificada per sufixos que activen l'ablaut, o, encara, és seguit per una paraula que desencadena l'ablaut).

9. «App Shopper: Dakota 1 (Education) (http://appshopper.com/education/dakota-1)». [Consulta: 12 setembre 2012].
10. «AAIA Native Language Program (http://aaialanguageprogram.org/)». [Consulta: 19 gener 2013].
11. «Dakhóta Iápi Okhódakičhiye/Dakota Language Society (http://dakhota.org/)». [Consulta: 29 agost 2014].

Enllaços externs

- Dakota Language Texts (http://cdm.bostonathenaeum.org/cdm/search/collection/p16057coll24/searchterm/Dakota/field/langua/mode/all/conn/and/order/nosort), de la Boston Athenæum: Schoolcraft Collection of Books in Native American Languages. Digital Collection. (http://cdm.bostonathenaeum.org/cdm/landingpage/collection/p16057coll24)

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Dakota&oldid=23932941»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 1 jul 2020 a les 00:56.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.